

УДК: 351.74/.76:343.7(4-672EU)
Bibliid 1451-3188, 23 (2024)
Год XXIII, бр. 87-88, стр. 227-248
Изворни научни рад
Рад примљен 2. 8. 2024. године
Рад одобрен 12. 9. 2024. године
DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2024.23.87_88.12

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОПЕРАТИВНИ РАД НА СУЗБИЈАЊУ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА – ДОПРИНОС ЕВРОПСКОГ ЗАКОНОДАВСТВА

*Раде БОГОЈЕВИЋ**

Анстракт: Планирање и предузимање криминалистичко-оперативних мера и радњи на сузбијању имовинских кривичних дела претпоставља правовремено долажење до сазнања о припремању или извршењу кривичних дела. Као један од извора сазнања, оперативни радници у нашој земљи, као и у државама чланицама Европске уније (ЕУ), и даље користе традиционалне методе прикупљања информација од сарадника и информатора из криминогене средине. Уз савремене системе физичко-техничког обезбеђења и видео-надзора, као и убрзани развој сектора приватне безбедности чије је деловање нормативно регулисано у нашој земљи по узору на ЕУ, оперативци који се баве откривањем имовинских кривичних дела у могућности су да брже дођу до сазнања о њиховим учиниоцима, што утиче и на њихово ефикасније процесуирање. С обзиром на то да откривање учинилаца и доказивање имовинских кривичних дела захтева одређену способност и знање, потребно је уложити више напора од стране надлежних државних органа, како би се створили услови за специјализацију и оспособљавање оперативних радника. У том смислу потребно је и одређено упознавање оперативних радника са мерама превенције које се широко користе у земљама ЕУ, попут појачаног надзора, провере, осматрања, прављења заседа, праћења, блокирања и др. Такође, потребна је и њихова одређена едукација у погледу упознавања са домаћим законодавним оквиром, као и са правним тековинама ЕУ у овој области, а што би сасвим сигурно дало позитивне учинке у погледу

* Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад. Е-mail: radebogojevic4444@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1422-6177>.

ефикаснијег вођења кривичног поступка и бржег процесуирања учинилаца кривичних дела.

Кључне речи: Криминалистичко-оперативни рад, сузбијање имовинских кривичних дела, домаћа пракса, европско законодавство

1) УВОД

У теоријском приступу кривичном праву познато је неколико критеријума за груписање имовинских кривичних дела, а самим тиме и неколико деоба ове групе кривичних дела. Једна деоба заснива се на разликовању да ли су у питању дела са намером богађења (намера прибављања противправне имовинске користи) или се ради о кривичним делима без ове намере. Друга деоба врши се према објекту (предмету) радње извршења. По том критеријуму имовинска кривична дела могу се разликовати према томе да ли је објект радње покретна ствар, непокретна ствар, имовинско право или имовински интерес. Према радњи извршења ова дела се могу разликовати на она која се врше: принудом, преваром или на други начин.¹ У расветљавању имовинских кривичних дела треба поћи од општег познавања и конкретне анализе ових кривичних дела. Она се не смеју посматрати изоловано, свако за себе, нити је могуће ограничити се само на кривична дела извршена на једном ужем подручју. Потребно је, даље, осигурати што је могуће рељефније праћење кретања ових кривичних дела и вршити процену стања угрожености њима. Други битан општи елемент је прикупљање запажања о карактеристикама личности и методама рада појединих категорија учинилаца.² При разјашњавању и доказивању имовинских кривичних дела од битног је значаја редослед планирања и предузимања одређених оперативно-тактичких радњи и мера и појединих истражних радњи, што је опет у зависности од утврђених материјалних трагова, околности и других чињеница у сваком конкретном случају. Преурањено или касно предузимање криминалистичко-оперативних радњи и мера може довести у питање коначан исход криминалистичко-оперативне обраде, а нарочито у случајевима када је дошло до уништења материјалних трагова и

¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Б. Краус, и др., *Коментар кривичних закона СР Србије, САП Војводине и САП Косова*, Савремена администрација Београд, 1977, стр. 479.

² Ж. Алексић, З. Миловановић, *Криминалистика*, СШУП, Сремска Каменица, 1991, стр. 21–22.

немогућности прибављања материјалних доказа. Мора се водити рачуна о хитности сваке планиране радње.³

2) КРИВИЧНО-ПРАВНО ОДРЕЂЕЊЕ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ДОМАЋЕМ ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ

Законодавни оквир

Имовинским деликтима назива се она врста кривичних дела којима се угрожавају (противправно присвојена или оштећена) имовинска права грађана и других правних субјеката. По обиму чине најбројнију врсту кривичних дела, али истовремено и вид деликвенције где постоји највећи степен професионализације. После извршилаца кривичног дела силовања, учиниоци имовинских кривичних дела су у највећем проценту повратници (око 30% рецидивиста).⁴ Криминолошко разврставање имовинских деликата, углавном се своди на: класичне имовинске деликте (све врсте и облици крађа, као и други облици присвајања туђе покретне или непокретне имовине); имовинске деликте са елементима физичког насиља (разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена); преварне имовинске деликте (утаја, превара, прикривање); и остале облике имовинских деликата који, за разлику од претходно наведених облика, углавном немају превасходно користољубиви мотив. Класичне имовински деликте врше како професионални, тако и непрофесионални учиниоци. Непрофесионалним се сматрају повремени и пролазни случајеви обесног или авантуристичког понашања (углавном малолетника), а професионалним се сматрају они који извршавају имовинске деликте континуирано (у поврату) и с користољубивим мотивом. Извршиоце имовинских деликата са елементима физичког насиља одликује професионализам и већи степен криминалне склоности са већ изграђеном криминалном каријером и претежно психопатском, агресивном и похлепном цртом личности. Криминалне личности у деликтима преваре су потпуно другачије психолошке структуре и менталних својстава, па и социјалних обележја у односу на личности из класичних и имовинских деликата са елементима насиља. Међутим, и

³ Мићо Бошковић, *Криминалистичка методика 2*, Полицијска академија, Београд, 2000, стр. 186.

⁴ Мило Бошковић, *Криминологија*, Правни факултет, Нови Сад, 2007, стр. 327.

они међусобно нису истог типа и могу се посматрати у нијансама: манипулатор, варалица и професионална варалица. Манипулатор је обични преварант, обмањивач, ласкавац, удворица и сл. Варалица је виши ниво преваранта, подвалције и сл. Професионалне варалице су највиши ниво. Они су злочинци из навике, повратници, који се најчешће лажно представљају, склони су фалсификовању, злоупотребљавају нечије поверење и сл. Иначе, то су интелигентне, лукаве, перфидне особе које, захваљујући шарму и способности убеђивања, успевају да манипулишу људима.⁵ Кривичним делима против имовине, у глави 21. Кривичног законика пружа се кривичноправна заштита имовини, под којом се подразумева како имовина, у ужем смислу, тако и имовина уопште, тј. покретна и непокретна имовина, затим имовинска права и имовински интереси.⁶ Од члана 203. до члана 221. прописана су следеће кривична дела: Крађа; тешка крађа; разбојничка крађа; разбојништво; утаја; превара; договарање исхода такмичења; неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности; ситна крађа, утаја и превара; одузимање туђе ставри; уништење и оштећење туђе ствари; неовлашћено коришћење туђег возила; изнуда; уцена; злоупотреба поверења; зеленаштво; противправно заузимање земљишта; противправно усељење; грађење без грађевинске дозволе; прикључење објекта који је изграђен без грађевинске дозволе; оштећење туђих права; прикривање; и неовлашћено изношење и уношење културног добра. Као туђа покретна ствар, у смислу објекта напада код ових дела, сматра се предмет материјалне природе у чврстом, течном или гасовитом стању, који се може померити, преносити или одвајати од главне ствари, а да се услед тога не оштети или уништи. Као покретна ствар сматра се и свака произведена или сакупљена енергија за давање светлости, топлоте или кретања, телефонски импулс, као и рачунарски податак и рачунарски програм. Имовина може припадати држави, правним лицима или појединцима. Држави углавном припадају: рудна блага, шуме, реке, путеви као и јавна предузећа која су од општег интереса (железница, електране и др.). Приватну имовину чини скуп ствари и субјективних грађанских права која припадају неком лицу са којим оно, у границама закона, може слободно расплатати. Ствари које чине имовину, могу се

⁵ Мило Бошковић, *Криминологија*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад, 2020, стр. 256–257.

⁶ „Кривични законик”, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

по правилу изразити у новцу (битно приликом подношење одштетног захтева). Карактеристика већине имовинских кривичних дела јесте да се она врше у намери прибављања противправне имовинске користи. Међутим, код мањег броја ових кривичних дела та намера не постоји (нпр. одузимање туђе ствари), а код неких дела пак нема намере присвајања код учиниоца, већ само намера да се ствар употреби (нпр. неовлашћено коришћење туђег возила).

Начини сазнања да је извршено имовинско кривично дело

Најчешћи начин сазнања за извршено имовинско кривично дело је пријава од стране оштећеног, након чега се одмах на основу тих почетних сазнања започиње са трагањем за учиниоцем. У криминалистичкој теорији и пракси, као и оперативном раду истражитеља познати су и други начини сазнања, као што су информативне криминалистичко-оперативне делатности, сазнања самих полицијских службеника, пријаве инспекцијских или неких других државних служби, путем анонимних пријава грађана, јавним поговарањем, из средстава јавног информисања, праћењем савремених друштвених мрежа и сл. У полицијској пракси присутно је и само затицање на делу као начин сазнања о кривичном делу. Стручно оспособљен и послу посвећен полицијски службеник може, и у наизглед безазленим ситуацијама, уочити знаке сумњивог понашања који указују на спремност лица да учини кривично дело или околности да је извршење кривичног дела у току. Полицијски службеник, који је уз то и добар познавалац прилика на одређеном терену или у одређеној средини, може да запази и правилно протумачи одступање од уобичајеног стања ствари, а потом да на одговарајући начин реагује.⁷ Међутим, ако немамо неких нарочитих сазнања, онда морамо следити утврђене принципе криминалистичко-оперативног рада, као што су индиције, верзије и правно релевантне чињенице. Индиције су основи сумње, тј. чињенице и околности које посредно указују на могућност постојања кривичног дела, на одређено лице као могућег извршиоца кривичног дела или пак на друге чињенице и околности везане за кривично дело или учиниоца. Индиције представљају предмет

⁷ В. Кривокапић, М. Жарковић, Б. Симоновић, *Криминалистичка тактика*, Полицијска академија, Београд, 2005, стр. 47.

ангажовања полиције у предкривичном поступку, најчешће на основу вршења појединих оперативно-тактичких мера и радњи. Дакле, оне имају криминалистичко-оперативни значај, док је њихова доказна вредност још увек спорна. До индиција се најчешће долази оперативно-тактичким мерама: увиђајем на месту извршења кривичног дела, прегледом одеће и ствари окривљеног, претресом лица, прегледом или претресом возила, претресом стана, вештачењем, испитивањем сведока, испитивањем окривљеног итд.⁸ С обзиром на то да се индиције заснивају на основима сумње, неопходно је направити разлику између неколико степена сумње: *општа сумња* – представља најнижи степен сумње, односно вероватноће да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела; *основ сумње* – представља виши степен вероватноће, односно скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела; *основана сумња* – представља највиши степен вероватноће, односно скуп чињеница које непосредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела; и *оправдана сумња* – скуп чињеница које непосредно поткрепљају основану сумњу и оправдавају подизање оптужбе.⁹ Начин извршења и избор објекта напада може послужити за извођење многих закључака о обележјима личности учиниоца, као што су бруталност, безобзирност, подмуклост, плашљивост, опрезност, лакоумисленост и сл. Мотив за извршење имовинског кривичног дела, може нам помоћи око сужавања круга могућих извршилаца дела. Воља за извршење ове врсте кривичних дела може се испољавати на разне начине: предузимањем припремних радњи, давањем одређених изјава, уцењивачким или претећим порукама и сл.

Трагови извршења могу указати на професионална знања, вештине, навике и физичка својства учиниоца. Чињеница која указује на то да је извршилац кривичног дела познавао прилике и околности на месту извршења кривичног дела имају велику оријентациону вредност. Присуство извршиоца кривичног дела на месту догађаја у време извршења кривичног дела, непосредно пре или након тога, представља једну од најважнијих индиција. Неконтролисано и прекомерно трошење новца, представља индицију која се веома често може

⁸ В. Водинелић, *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 188.

⁹ З. Скакавац, *Криминалистика – Тактика*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад, 2021, стр. 89–90.

запазити, посебно код извршиоца имовинских кривичних дела. На крају, и психичко дејство дела на учиниоца испољава се у различитим психичким реакцијама и физиолошким променама, као што су: унутрашњи немир, узбуђење, емоционална нестабилност, душевна напетост, збуњеност, конфликти и друге појаве изазаване страхом да ће бити откривен. Верзије су мисаоне конструкције или радне претпоставке о кривичном делу или учиниоцу, сачињене на основу индиција односно прикупљеног криминалистичко-оперативног материјала чију основаност треба да потврди или оповргне даља оперативна делатност у оквиру оперативног плана или криминалистичке обраде. У криминалистичкој терминологији верзије представљају објашњења, тврдње и закључке различитих субјеката дате поводом криминалистички релевантних чињеница.¹⁰ Планирање верзија је условљено недостатком потпуних и истинитих информација о кривичном делу, па планирањем верзија и њиховом провером треба да се расветли кривично дело и открије извршилац. Постављањем две или више верзија пружа се могућност успешног расветљавања кривичног дела, па самим тиме покретања и вођења кривичног поступка. Верзије треба постављати приликом откривања било које кривичне ствари, чак и онда кад чињенично стање несумњиво указује на одређена решења. Процес стварања верзија у вези извршеног имовинског кривичног дела, почиње већ са проналажењем и фиксирањем минималног броја трагова и чињеница о делу и о извршиоцу, али на основу научних сазнања која нам дају криминалистичка тактика, техника, методика и оператива, форензичке науке, судска медицина, судска психологија, кривично право, кривично процесно право и др. Правно релевантне чињенице утврђује суд применом појединих истражних радњи, а само изузетно полиција, и на њима се заснива почетак кривичног поступка.

Предузимање мера и радњи након сазнања да је извршено имовинско кривично дело

Приликом разјашњавања пријављеног имовинског кривичног дела потребно је одмах отићи на место догађаја. Кад се дође на место догађаја, тада опадају све сумње о томе шта се заиста догодило. Тада се обезбеђује место догађаја да остане непромењено и прикупљају се

¹⁰ Ж. Алексић, М. Шкулић, *Криминалистика*, Партенон, Београд, 1998, стр. 34.

основна, прва, нужна обавештења, како би се утврдило какво је кривично дело учињено и ко је учинилац?¹¹ Да би се криминалистичко-оперативно разјаснило имовинско кривично дело, тј. прикупила потребна обавештења и обезбедили трагови и докази важни за поступак, треба одмах предузети адекватне мере да се што боље обезбеди лице места до доласка увиђајне екипе. Веома је битно да увиђајна екипа што пре дође. Свакако, успех је вероватнији уколико је мањи временски период од момента сазнања за извршено кривично дело до започињања вршења увиђаја, јер се тиме смањује могућност уништења и оштећења трагова кривичног дела. У погледу откривања извршилаца имовинских кривичних дела, немогуће је прописати стриктна криминалистичко-оперативна правила о начину поступања, али полицијска и тужилачка пракса је на површину избацила неке незаобилазне мере и радње, као што су: преглед и претрес стана и других простора осумњиченог; преглед и претрес стана и других простора евентуалних саучесника; проверавање и утврђивање алибија осумњиченог и евентуалних саучесника; настојање да се пронађу ствари и предмети који припадају оштећеном; ако је извршилац или неко од саучесника виђен од стране оштећеног, потребно је извршити препознавање; ако су пронађени отисци прстију на лицу места, потребно је извршити упоређивање; ако су пронађени неки други трагови, потребно је извршити вештачење; ако је потребно, предузимање и других оперативно-тактичких мера и радњи, као што су праћење, провере, рације, блокаде и др. Као што је већ поменуто, након сазнања да је извршено имовинско кривично дело, огроман значај приликом криминалистичко-оперативне обраде има благовремени излазак и обезбеђење места догађаја (места извршења кривичног дела) од стране полицијских службеника, као и добро извршен увиђај од стране увиђајне екипе. Обезбеђење места догађаја врше униформисани полицијски службеници. Приликом обезбеђења места догађаја, посебну пажњу треба обратити на обезбеђење материјалних трагова. Наиме, треба избегавати свако кретање по том месту, не треба додиривати и померати предмете, не треба премештати одређене ствари и сл. Дакле, најбоље је да до доласка увиђајне екипе, колико год је то могуће, остане непромењено првобитно затечено стање. Међутим, уколико прети опасност да се неки предмет или траг оштети или уништи (киша, ветар, снег, поплава и др.) они се, ако је то

¹¹ Ц. Жерјав, *Криминалистика*, Вартекс, Загреб, 1986, стр. 51.

могуће, посебно обезбеђују тј. склањају на неко безбедније место. То се фотографише и констатује у записнику, где се тачно наводи њихов првобитни положај на месту догађаја. Увиђај је непосредно чулно опажање правно релевантних чињеница од стране органа који води поступак. Опажање може бити било које врсте, не само чулом вида. Циљ увиђаја је да се прикупе материјални докази или индиције о чињеницама које се односе на кривична дела или учиниоца, да се те чињенице разјасне, да се утврде трагови кривичних дела или провери истинитост других доказа. О самом извођењу увиђаја Законик нема посебних правила, јер се увиђај врши непосредним чулним опажањем уз примену одређених техничких средстава и поступака (мерење, фотографисања и др.), по законима природних наука и техничким нормама одређене струке или вештине. Уместо ослонца у Законнику, орган који води поступак при вршењу увиђаја користи помоћ стручњака који му по потреби помажу у проналажењу, осигуравању и описивању трагова, обављању мерења и снимања, прављењу скица или прикупљању других података. У криминалистичко-оперативном смислу, приликом расветљавања имовинских кривичних дела, под увиђајем се подразумева само она истражна радња (радња доказивања) која се врши на лицу места. Такав увиђај има следеће задатке: да се пронађу, прикупе и фиксирају сви предмети и трагови кривичног дела; да се проуче све околности под којима је кривично дело извршено и да се пронађе учинилац или бар одреди круг осумњичених лица. Поштовање начела оперативности и брзине је важно због смањивања временске предности коју има учинилац, као и због опасности да на месту догађаја, услед различитих фактора, наступе промене. Сигурно и успешно обављање увиђаја, при извршењу имовинских кривичних дела, у великој мери зависи од добро извршених претходних припрема, које обухватају: организовани систем информисања о потреби изласка на место догађаја, успостављање сталног дежурства на месту догађаја, обезбеђење потребне техничке опреме, ангажовање меродавних стручњака итд. Ток увиђаја и код ових кривичних дела има две основне фазе: статичку и динамичку. У статичкој фази руководилац увиђаја се прво оријентише у циљу упознавања са изгледом места догађаја. Након тога врши се пажљив, методичан и систематски преглед места догађаја, који обухвата шири и ужи простор. Када се врши преглед отвореног простора, то се чини по систему „концентричних кругова” кретањем од средине ка периферији или обрнуто. Преглед затворених просторија започиње са улазом, а затим се прегледају врата, прозори, зидови и

предмети покућства. У оквиру ове фазе увиђаја врши се и снимање места догађаја, воде се белешке о затеченом стању и саставља груба скица. Динамичка фаза подразумева радње у циљу фиксирања, обезбеђења и паковања пронађених трагова и предмета кривичног дела. По потреби, обавља се ситуационо вештачење и друге неопходне активности. У току самог увиђаја, и непосредно после, узимају се подаци и обавештења од лица која су се затекла у околини. Такође, потребно је прикупити обавештења о лицима која су се пре извршења дела појављивала на месту, или у близини, места догађаја, о лицима која су се сумњиво понашала, о лицима која су се распитивала о овом месту, као и о лицима која се налазе у објекту или другом простору везаном за место догађаја. Уз то, могуће је прикупити обавештења и о лицима која познају околности места догађаја или о лицима која су их упознала са тим околностима.

Откривање учинилаца имовинских кривичних дела

Благовремено добијена и потпуна обавештења о врсти и локацији извршеног имовинског кривичног дела, омогућава и брз излазак полицијских службеника на место где се кривично дело и одиграло. Они ту предузимају одређене мере, тј. врше даљу проверу обавештења, обезбеђују затечено стање на месту извршеног кривичног дела, задржавају присутна лица и евентуално, обављају лишење слободе извршиоца. У сложенијим ситуацијама неопходна је присутност и оперативаца криминалистичке полиције, односно криминалистичких техничара, који имају више знања потребних за квалитетно одређивање места извршења и прикупљање обавештења о делу, значајним у конкретној ситуацији.¹² У току поступка нужно је одговорити на питања: да ли је имовинско кривично дело стварно извршено, кад је и где извршено, на који начин и којим средствима је извршено, шта је предмет кривичног дела и које вредности, да ли је дело извршило једно или више лица, како је учинилац пришао и удаљио се од објекта напада, да ли је неко чуо или видео учиниоца, приступа се последњем питању „ко је учинилац“ (ако је непознат)? Да би се добио одговор на наведена питања потребно је одмах по сазнању да је извршено кривично дело, на основу података добијених са увиђаја, приступити интензивном трагању за учиниоцем. Начин извршења имовинских кривичних дела је веома

¹² М. Жарковић, *Криминалистика*, Полицијска академија Београд, 1999, стр. 212.

важна индиција. За полицијског службеника и оперативног радника криминалистичке полиције мора бити важан сваки онај начин који се понавља макар са минимумом карактеристика. Одређивањем круга могућих учинилаца, помоћу евиденције о регистрованим извршиоцима по начину извршења, добијају се основе за предузимање других криминалистичко-оперативних мера и радњи у циљу откривања учиниоца. Провера алибија ових лица служи за утврђивање везе са траговима нађеним на месту догађаја, као и са прикупљеним обавештењима и информацијама од стране очевидаца, сведока, информатора и сарадника. Разговором са осумњиченима у пракси се често, ради елиминације, користи и полиграфско тестирање, поготово када су у питању тежа имовинска кривична дела. За разјашњавање извршеног имовинског кривичног дела, као и за проналажење извршиоца, од великог значаја су и трагови пронађени на месту догађаја. Место догађаја, по правилу, обилује различитим траговима, како оним који потичу од извршиоца тако и оним који потичу од средстава извршења. Најчешћи трагови који се могу пронаћи на том месту, а који потичу од извршиоца, су трагови биолошког порекла (мокраћа, измет, пљувачка, крв, длаке и остало); трагови папиларних линија; и трагови обуће и одеће. Трагови који потичу од средстава извршења, најчешће су трагови стругања, сечења, осипања, ломљења и други трагови који се могу пронаћи на препрекама које је извршилац морао да савлада да би ушао у објекат и извршио кривично дело. Није редак случај да се предмети кривичног дела нађу код лица које уопште не зна да се ради о таквом предмету. Тада је потребно обавити разговор са овим лицем на све околности везано за његову евентуалну кривицу, и на основу прикупљених података реконструисати путању кретања предмета у циљу откривања учиниоца. Уколико у току оперативног рада дође до сумње да је одређено лице извршилац кривичног дела, а при томе је недоступан полицији, приступа се расписивању потраге за лицем. У оваквим ситуацијама веома је битна сарадња међу полицијским организационим јединицама, посебно граничним. У досадашњој домаћој пракси, при разјашњавању и доказивању имовинских кривичних дела, дешава се још да се занемарује научни прилаз коришћења информација добијених на основу чињеница и околности утврђених током увиђаја, нарочито у току разговора са осумњиченим лицем. Наиме, не долази до изражаја њихово оперативно коришћење, већ се без основа, тактички сасвим погрешно, инсистира искључиво на признању осумњиченог, нарочито ако је у претходном периоду вршио ова или слична кривична

дела. То указује на нестручан и погрешан рад у методици оперативног рада са појединим индицијама, што се свакако негативно одражава на даљи ток поступка, нарочито у вези са постављањем верзија и избором најадекватнијих метода с циљем откривања учиниоца и обезбеђивањем доказа.¹³ Не треба занемарити ни сам чин лишавања слободе учиниоца имовинских кривичних дела, јер пракса указује на учесталост напада на полицијске службенике који их лишавају слободе. Под лишењем слободе сматра се „свако принудно ограничење права слободног кретања одређеног лица, уз истовремену обавезу боравка на одређеном месту, а у циљу правилног и несметаног вођења и окончања кривичног поступка, која је на одређени начин и санкционисана”.¹⁴ На самом крају, пре подошења кривичне пријаве надлежном јавном тужиоцу, са осумњиченим лицем треба обавити разговор у вези са свим чињеницама и околностима извршеног имовинског кривичног дела, с циљем потпуног разјашњавања тог дела, а потом предузети адекватне криминалистичко-оперативне радње и мере на разјашњавању и утврђивању целокупне претходне криминалне делатности осумњиченог.¹⁵

5) ДОПРИНОС ЕВРОПског ЗАКОНОДАВСТВА ЕФИКАСНИЈЕМ ВОЂЕЊУ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА И БРЖЕМ ПРОЦЕСУИРАЊУ УЧИНИЛАЦА

Република Србија, као кандидат за приступање ЕУ, обавезала се да имплементира правне тековине ове организације које укључују и материју кривичног законодавства, посебно оквира који се односи на сузбијање криминалитета. Тако је и домаће законодавство извршило одређена усклађивања и хармонизацију са европским законодавством, а у новом Законику о кривичном поступку, који је донет по угледу на законодавства већег броја европских земаља, унета су одређена решења која се у пракси све више примењују, поготово када су у питању имовинска кривична дела.¹⁶ Конкретно, реч је о могућности јавног

¹³ М. Бошковић, *op. cit.*, стр. 187.

¹⁴ С. Кнежевић, *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Правни факултет Ниш, 2007, стр. 178.

¹⁵ М. Бошковић, З. Скакавац, *Криминалистика: Методика – оператива*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић Нови Сад, 2015, стр. 69.

¹⁶ „Законик о кривичном поступку”, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021-одлука УС, 62/2021-одлука УС.

тужиоца да одложи кривично гоњење учиниоца и о споразуму јавног тужиоца и окривљеног о признању кривичног дела. У члану 283. Законика о кривичном поступку прописана је могућност одлагања кривичног гоњења од стране јавног тужиоца. Он може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, ако осумњичени прихвати једну или више од следећих обавеза: да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету; да на рачун прописан за уплату јавних прихода уплати одређени новчани износ, који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе; да обави одређени друштвенкорисни или хуманитарни рад; да испуни доспеле обавезе издржавања; да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога; да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања; да изврши обавезу установљену правоснажном одлуком суда, односно поштује ограничење утврђено правоснажном судском одлуком. У наредби о одлагању кривичног гоњења одређује се рок у којем осумњичени мора извршити преузете обавезе, с тим да рок не може бити дужи од годину дана. Надзор над извршењем обавеза обавља повереник из органа управе надлежног за послове извршења кривичних санкција. Ако осумњичени у року изврши обавезу, јавни тужилац ће решењем одбацити кривичну пријаву и о томе обавестити оштећеног. Када су у питању имовинска кривична дела, могућност одлагања кривичног гоњења може се применити на учиниоце већине имовинских кривичних дела: крађе; разбојништва (ако вредност одузете ствари не прелази износ од 5.000 динара, а учинилац је ишао за тиме да прибави малу имовинску корист); утаје; преваре; договарања исхода такмичења (ако прибављена имовинска корист не прелази износ од 450.000 динара); неоснованог добијања и коришћења кредита и друге погодности; ситне крађе, утаје и преваре; одузимања туђе ствари; уништења и оштећења туђе ствари; неовлашћеног коришћења туђег возила; уцене (ако прибављена имовинска корист не прелази износ од 450.000 динара); злоупотребе поверења (ако прибављена имовинска корист не прелази износ од 1.500.000 динара); зеленаштва (ако прибављена имовинска корист не прелази износ од 1.500.000 динара); противправног заузимања земљишта; противправног усељења; грађења без грађевинске дозволе (осим када је издато решење о обустави радова, а настави се започета градња); прикључења објекта који је изграђен без грађевинске дозволе; оштећења туђих права;

прикривања; и неовлашћеног изношења и уношења културног добра (осим, ако се ради о културном добру од изузетног или великог значаја). Дакле, преостала су само три имовинска кривична дела код којих ни за један од облика извршења, не може се одлагати кривични поступак, а то су: тешка крађа, разбојничка крађа и изнуда. Чланови Законика о кривичном поступку од 313. до 318. прописују могућност споразума јавног тужиоца и окривљеног о признању кривичног дела. Споразум о признању кривичног дела може се закључити од доношења наредбе о спровођењу истраге па до завршетка главног претреса. Обавеза је да приликом закључења споразума окривљени има браниоца. Споразум о признању кривичног дела, сачињен у писаном облику, јавни тужилац подноси до потврђивања оптужнице судији за претходни поступак, а након потврђивања оптужнице председнику већа. Ако је споразум закључен пре подизања оптужнице, јавни тужилац ће заједно са споразумом доставити суду и оптужницу која чини саставни део овог споразума. Споразум о признању кривичног дела садржи: опис кривичног дела које је предмет оптужбе; признање окривљеног да је учинио кривично дело; споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције; споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет; изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум (осим жалбе на пресуду којом је прихваћен споразум, а испуњени су услови за обуставу поступка); и потпис странака и браниоца. Поред ових података, споразум о признању кривичног дела може садржати: изјаву јавног тужиоца о одустајању од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом о признању кривичног дела; изјаву окривљеног о прихватању обавезе или обавеза (обавезе из члана 283. – горе наведене), под условом да природа обавезе омогућава да се започне са њеним извршењем пре подношења споразума суду; и споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног. О споразуму о признању кривичног дела одлучује судија за претходни поступак, а ако је споразум поднет суду након потврђивања оптужнице председник већа. Одлука о споразуму се доноси на рочишту на које се позивају јавни тужилац, окривљени и његов бранилац. Рочиште се држи без присуства јавности. Суд ће решењем одбацити споразум ако споразум не садржи податке предвиђене закоником и ако на рочиште није дошао окривљени који

је уредно позван, а који није оправдао изостанак. Суд ће пресудом прихватити споразум о признању кривичног дела и огласити окривљеног кривим ако утврди да је окривљени свесно и добровољно признао кривично дело, односно кривична дела која су предмет оптужбе; да је окривљени свестан свих последица закљученог споразума, а посебно да се одриче права на суђење и да прихвата ограничење права на улагање жалбе против одлуке суда донесене на основу споразума; да постоје и други докази који нису у супротности са признањем окривљеног да је учинио кривично дело; да је казна или друга кривична санкција, односно друга мера у погледу које су јавни тужилац и окривљени закључили споразум, предложена у складу са кривичним или другим законом. Поред свега овога, пресуда садржи и разлоге којима се суд руководи приликом прихватања споразума. Суд ће решењем одбити споразум о признању кривичног дела ако утврди да постоје разлози за обуставу поступка или да није испуњен један или више услова за прихватање споразума. Када одбијајуће решење постане правоснажно, споразум о признању кривичног дела и сви списи у вези са њим уништавају се у присуству судије који је донео решење и о томе се саставља записник, а поступак се враћа у фазу која је претходила закључењу споразума. Судија који је донео овакво решење не може учествовати у даљем току поступка. Могућност закључења споразума о признању кривичног дела може се применити на све извршиоце имовинских кривичних дела.

6) ОБИМ И ДИНАМИКА ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

На основу података из Саопштења Републичког завода за статистику број 181, год. LXXIV од 12.7.2024. године и број 186, год. LXXIV од 12.7.2024. године, у овом делу рада описујемо однос укупног броја поднетих кривичних пријава за сва кривична дела, у односу на број поднетих кривичних пријава само за имовинска кривична дела у Републици Србији за период од 2019. до 2023. године.¹⁷

¹⁷ „Малолетни учиниоци кривичних дела”, Републички завод за статистику. Интернет: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, 30.7.2024.

Статистички показатељи:

Табела 1. Однос броја поднетих кривичних пријава против пунолетних лица за извршена имовинска кривична дела у односу на укупан број поднетих кривичних пријава против пунолетних лица за сва извршена кривична дела у Републици Србији у периоду од 2019. до 2023. године.

	2019	2020	2021	2022	2023	Укупно
Укупно поднетих КП	92.797	74.394	80.632	82.958	74.504	405.285
КП за имовинска КД	38.713	29.787	34.761	39.202	33.474	175.937
%	41,71	40,03	43,11	47,25	44,92	43,41

У табели бр. 1 уочавамо да је 2020. године, у посматраном периоду, поднето најмање кривичних пријава против пунолетних лица за извршена имовинска кривична дела. Такође, исте године, поднето је и најмање кривичних пријава за сва извршена кривична дела уопште. Може се констатовати да је то и очекивано, будући да смо те године имали један период „затварања/ограниченог кретања” због пандемије изазване коронавирусом. Те исте године и проценат односа укупно поднетих кривичних пријава и поднетих кривичних пријава само за извршиоце имовинских кривичних дела је најнижи (40,03%). Највише поднетих кривичних пријава за извршена имовинска кривична дела било је 2022. године, када је и проценат односа укупно поднетих кривичних пријава и поднетих кривичних пријава само за извршиоце имовинских кривичних дела био највиши (47,25%). На крају, као позитивно, можемо запазити да је у односу на 2022. годину, у 2023. години дошло до пада броја поднетих кривичних пријава, како за имовинска кривична дела (5.728) тако и за сва кривична дела (8.454).

Табела 2. Однос броја поднетих кривичних пријава против малолетних лица за извршена имовинска кривична дела у односу на укупан број поднетих кривичних пријава за малолетна лица за сва извршена кривична дела у Републици Србији у периоду од 2019. до 2023. године

	2019	2020	2021	2022	2023	Укупно
Укупно поднетих КП	2.903	2.524	2.513	2.410	2.598	12.948
КП за имовинска КД	1.321	1.230	1.263	1.188	1.010	6.012
%	45,50	48,73	50,26	49,29	38,88	46,93

Увидом у табелу бр. 2 запажамо да је 2023. године, у посматраном периоду, поднето најмање кривичних пријава против малолетних лица за извршена имовинска кривична дела. Исте године и проценат односа укупно поднетих кривичних пријава и поднетих кривичних пријава само за извршиоце имовинских кривичних дела је најнижи (38,88%). Највише поднетих кривичних пријава, како за извршена имовинска кривична дела тако и за сва кривична дела, било је 2019. године, На крају, као позитивно, можемо запазити да у односу на 2021. годину, у 2022. и 2023. години дошло је до константног пада броја поднетих кривичних пријава за имовинска кривична дела.

Табела 3. Укупан број поднетих кривичних пријава за извршена имовинска кривична дела у Републици Србији за период од 2019. до 2023. године (малолетна и пунолетна лица)

	2019	2020	2021	2022	2023	Укупно
Малолетна лица	1.321	1.230	1.263	1.188	1.010	6.012
Пунолетна лица	38.713	29.787	34.761	39.202	33.474	175.937
Укупно	40.034	31.017	36.024	40.390	34.484	181.949

Прегледом табеле бр. 3 подаци указују да је 2022. године, када се узму у обзир пунолетна и малолетна лица, поднето највише кривичних пријава за извршена имовинска кривична дела. Најмање кривичних пријава поднето је 2020. године (пандемија коронавируса). На крају, као позитивно, можемо уочити да у односу на 2022. годину, у 2023. години је дошло до пада броја поднетих кривичних пријава (за 5.906).

Табела 4. Укупан број поднетих кривичних пријава за сва извршена кривична дела у Републици Србији за период од 2019. до 2023. године

	2019	2020	2021	2022	2023	Укупно
Малолетна лица	2.903	2.524	2.513	2.410	2.598	12.948
Пунолетна лица	92.797	74.394	80.632	82.958	74.504	405.285
Укупно	95.700	76.918	83.145	85.368	77.102	418.233

Анализом табеле бр. 4 видимо да је 2019. године, када се узму у обзир пунолетна и малолетна лица, поднето највише кривичних пријава за извршена кривична дела у посматраном периоду. Најмање кривичних пријава поднето је 2020. године (пандемија коронавируса). На крају, и овом приликом, као што је то био случај и када су у претходној табели била у питању само имовинска кривична дела, као позитивно можемо истаћи да је, у односу на 2022. годину, у 2023. години дошло до пада броја поднетих кривичних пријава (за 8.266).

Табела 5. Однос броја поднетих кривичних пријава за извршена имовинска кривична дела у односу на укупан број поднетих кривичних пријава за сва извршена кривична дела у Републици Србији у периоду од 2019. до 2023. године

	2019	2020	2021	2022	2023	Укупно
Укупно поднетих КП	95.700	76.918	83.145	85.368	77.102	418.233
КП за имовинска КД	40.034	31.017	36.024	40.390	34.484	181.949
%	41,83	40,32	43,33	47,31	44,73	43,51

На основу табеле број 5 можемо закључити да је однос броја поднетих кривичних пријава за извршена имовинска кривична дела, у односу на укупан број поднетих кривичних пријава за сва извршена кривична дела у Републици Србији, за период од 2019. до 2023. године, доста висок – 43,51%. Међутим, када говоримо о укупном броју извршених имовинских кривичних дела у овом периоду (а не само за она за која су поднете кривичне пријаве), не смео занемарити ни број извршених имовинских кривичних дела која су остала у „тамној бројци”, нарочито када се ради о ситном делу крађе, или оних за које је и даље непознат извршилац. У том случају, проценат извршених имовинских кривичних дела би свакако био доста већи у односу на проценат који смо добили на основу поднетих кривичних пријава против познатог извршиоца. Подсећања ради, досадашњи криминолошки извори ову врсту кривичних дела третирају као кривична дела која се извршавају у броју који премашује половину од укупног броја извршених кривичних дела уопште.

7) ИЗВОРИ

- Алексић, Ж., Шкулић, М., *Криминалистика*, Партенон Београд, 1998.
- Алексић, Ж., Миловановић, З., *Криминалистика*, СШУП Сремска Каменица, 1991.
- Бошковић, Мило, *Криминологија*, Правни факултет Нови Сад, 2007.
- Бошковић, Мило, *Криминологија*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић Нови Сад, 2020.
- Бошковић, Мићо, *Криминалистичка методика 2*, Полицијска академија Београд, 2000.
- Бошковић, Мићо, Скакавац, З., *Криминалистика: Методика – оператива*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић Нови Сад, 2015.
- Водинелић, В., *Криминалистика*, Савремена администрација Београд, 1984.
- Жарковић, М., *Криминалистика*, Полицијска академија Београд, 1999.
- Жерјав, Ц., *Криминалистика*, Вартекс Загреб, 1986.
- Кнежевић, С., *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Правни факултет Ниш, 2007.
- Кривокапић, В., Жарковић, М., Симоновић, Б., *Криминалистичка тактика*, Полицијска академија Београд, 2005.
- „Малолетни учиниоци кривичних дела”, Републички завод за статистику. Интернет: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, 30.7.2024.
- Скакавац, З., *Криминалистика – Тактика*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић Нови Сад, 2021.
- Срзентић, Н., Стајић, А., Краус, Б., и др., *Коментар кривичних закона СР Србије, САП Војводине и САП Косова*, Савремена администрација Београд, 1977.
- „Законик о кривичном поступку”, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021-одлука УС, 62/2021-одлука УС.
- „Кривични законик”, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

8) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Имовинска кривична дела чине најбројнију врсту кривичних дела и вид криминалитета где постоји највећи степен професионализације. Овом врстом кривичних дела угрожавају се противправно присвојена или оштећена имовинска права грађана и других правних субјеката. Кривичним делима против имовине, у глави 21. Кривичног законика Републике Србије, пружа се кривичноправна заштита имовини под којом се подразумева покретна и непокретна имовина, затим имовинска права и имовински интереси. Ова врста кривичних дела по својој учесталости представља најчешћи вид извршених кривичних дела. Наши упоредни подаци у раду, на основу поднетих кривичних пријава против познатог извршиоца у Републици Србији за петогодишњи период од 2019. до 2023. године, показали су да тај проценат износи 43,51%. Међутим, као што смо већ у раду навели, не треба занемарити ни број имовинских кривичних дела који су остали у „тамној бројци” (нарочито када се ради о ситном делу крађе), или оних за које је и даље непознат извршилац, јер у том случају би проценат извршених имовинских кривичних дела био доста већи у односу на проценат који смо добили на основу поднетих кривичних пријава против познатог извршиоца. Карактеристика већине кривичних дела против имовине је, да се она врше у намери прибављања противправне имовинске користи. Међутим, код мањег броја ових кривичних дела та намера не постоји (нпр. код кривичног дела одузимање туђе ствари), а код неких дела пак нема намере присвајања код учиниоца, већ само намера да се ствар употреби (нпр. неовлашћено коришћење туђег возила). Сматрајући криминалитет штетном и врло компликованом друштвеном појавом, свако организовано друштво предузима разноврсне мере за сузбијање ове појаве. Као органи без алтернативе за борбу против криминалитета, полиција, тужилаштво и судови морају у сваком погледу бити компетентни и имати квалитетне начине за сузбијање криминалитета. Борба против имовинског криминалитета, као и криминалитета уопште, може бити успешна само ако у њој примарну улогу остварују посебно обучени и припремљени полицијски службеници и оперативци криминалистичке полиције. У борби против имовинског криминалитета, неопходно и пожељно је предузимање превентивних мера од стране полиције, припадника сектора приватне безбедности и самих грађана. То се може остваривати на разне начине, нпр. подучавањем грађана да они непосредно или у сарадњи са

полицијом, односно припадницима сектора приватне безбедности, узму учешће у решавању својих безбедносних проблема. Да би дошло до што боље сарадње полиције са сектором приватне безбедности и грађанима, полиција мора настојати да побољша свој углед у јавности, а то подразумева читав низ активности, почев од уважавања људског достојанства и слобода и права грађана, преко законитог и моралног обављања својих послова, па све до потпуне доступности свог рада широј јавности. Такође, неопходно је потенцирати и достигнућа савремених техничких уређаја, који врло лако могу допринети расветљавању кривичног дела и проналаску учиниоца. Коначно, домаће законодавство мора и даље пратити развој законодавства и праксе ЕУ, како би надлежни државни органи могли да се на ефикаснији начин посвете сузбијању имовинског криминалитета у Републици Србији.

CRIMINALIST-OPERATIVE WORK ON THE SUPPRESSION OF PROPERTY CRIMES - THE CONTRIBUTION OF EUROPEAN LEGISLATION

Rade BOGOJEVIĆ*

Abstract: Planning and undertaking criminal-operational measures and actions to suppress property crimes presupposes timely knowledge of the preparation or execution of crimes. As one of the sources of knowledge, operatives in our country and the European Union (EU) member states still use traditional methods of gathering information from associates and informants from the criminal environment. With modern systems of physical and technical security and video surveillance, as well as the accelerated development of the private security sector, whose operation is normatively regulated in our country on the model of the EU, operatives dealing with the detection of property crimes can find out more quickly about their perpetrators, which affects their more efficient processing. Since detecting perpetrators and proving property crimes requires a certain ability and knowledge, competent state authorities must invest more efforts to create the conditions for specialisation and training of operational

* Faculty of Law and Business Studies, Dr. Lazar Vrkatić, Novi Sad. E-mail: radebogojevic4444@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1422-6177>.

workers. In this sense, it is also necessary for operatives to become familiar with prevention measures widely used in the EU countries, such as increased surveillance, checking, observation, ambushing, tracking, blocking, and others. Also, their specific education is needed in terms of familiarisation with the domestic legislative framework and the legal acquis of the EU in this area, which would certainly have positive effects in more efficient conduct of criminal proceedings and faster prosecution of perpetrators of criminal acts.

Keywords: Criminal-operational work, suppression of property crimes, domestic practice, European legislation.